

KİTAP TANITIMI -2-

Ekonomi Ahlakı ve İnsan Kaynağı, Niyazi Usta*
Aktif Yay.,Erzurum 2001, 100 s. (ISBN 975-6755-45-8)

Erzurum, zengin kültür mirası ve bir çok ekonomik potansiyele karşın bu gün ekonomik açıdan yeterli bir gelişmişlik düzeyi yakalayabilmiş değildir.Yine, bölgenin sosyal dokusunda varolan biz duygusuna işaret edilmektedir.Sosyal ve ekonomik yaşam içerisinde 'güven' duygusu önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, sosyal güven olgusuyla bireysel zgven arasında sıkı bir ilişki vardır. Güven sorununun aşılmasında veya sosyal güvenin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde din de etken bir konumdadır(s.7-10).

Sosyal yaşam içerisinde zengin bir amaç-eylem birlikteliğine yol veren güven duygusunun ekonomik alanda hissedilmemesi ilgi çekici bir içeriğe sahiptir(s.11). Bu çerçevede bireysel ve sosyal erdemlerin önemli bir yeri vardır. Aile dışı Őirket ortaklıklarının gerçekleştirilmesinde sosyo-kültürel dokunun önemini belirtmek gerekir.Kent değerlerinden çok birincil ilişkiler sonucu elde edilen deneyimlerin esas alındığı göreceli toplumlarda aile dışı ekonomik örgütlenmeler daha zor gerçekleşmektedir(s.12-13).

Ekonomik gelişme açısından din olgusu önemli bir yere sahiptir. Din ve zihniyet ilişkisi çerçevesinde zihniyetin toplumsallığı ve zihniyet oluşumunda etken unsurlardan biri olarak din olgusunun yerine işaret etmek gerekir.Hemen burada, dinin edilgen durumunun da var olduğu belirtilmelidir. Aynı Şekilde, mevcut iktisadi kıymetlerin bir araya getirilemeyeiş sorunsalını yalnızca din-zihniyet ekseninde değerlendirmenin yetersizliği de vurgulanmalıdır(s.15-16).

Ekonomik alışkanlıkların, sosyo-kültürel ve psiko-sosyal yapıyla yakın bir ilişkisi vardır. Dolayısıyla, zihniyetin değişmesi ve gelişmesi için eğitim, araştırma ve geliştirme etkinlikleri oldukça önemlidir.Bilgi ve görgü birikiminden yararlanma anlayışını da bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Abdülmecit döneminde girişilen başarısız gelişme/sanayileşme denemelerinin sonuçları örneklilik oluşturabilecek içeriklere sahiptir(s.18-19).

Ekonomik açıdan gerekli olan ahlakilik, hak ve hukuka sayđı, doğruluk, di-yergamlık gibi erdemler aynı zamanda toplumsallık içerir. Din ise bu erdemleri dnyevilikten başka ahiret inancına dayalı ikazlarla da pekiştirmektedir. Bu erdemler, Kur'an ve hadislerde birer dini görev olarak ifade edilmektedir(s.20-21). Seküler içeriği oldukça belirgin olan İşlamiyetin ekonomik potansiyelinin gerçekliğe denk düşmediği dikkat çekici bir durumdadır.Halbuki İşlam'da ekonomik etkinliklerin oldukça önemsendiğini görmek mümkündür. Bununla birlikte, dünyadan sakınılmasının istendiğini; bir başka ifadeyle, maddenin kullanılış biçimine övgü veya çekincenin varolduğu da görülebilir(ř.22-25).

Dinin ahlak prensiplerinin sosyal katmanlarda, bireyin sosyalleşmesinde yer alması ile sekülerizmin ya da laik sosyal felsefenin ilintisizliğine dikkat çekmek gerekir. Zira, dinsel değerlerin seküler işleyiş ve örgütlenmelere sirayet ettirilmeleri çok farklı bir durumdur(s.25). Sosyal yaşam açısından doğru ve yararlı davranışlar dinen başarılı olmada içi doldurulacak unsurlar arasında yer almaktadır. O halde dinsel saikler, sosyal düzen içerisinde her bir durumun yasal ifadesinin mümkün olmadığı durumlarda önemli işlev görebilecek bir içeriğe sahiptir. Bir çok durumda dini güdüler sosyal normlardan daha kuşatıcı bir içerik zenginliğine sahiptir(s.26-27).

Burada, insanın ekonomik varlık yönüne işaret edilerek, üretmenin ve kazanmanın insani değerleri ihlal etmemek kaydıyla insancıl boyutu ve toplumsal önemi vurgulanmalıdır. Bu, din (İslam) tarafından da övülen bir durumdur(s.28-30).Ekonomik faaliyet ve ekonomi ahlakından başka din ile iktisat arasındaki ilişki irdelenmeye değerdir. İnanan açısından ekonomik etkinliklerin dünya ve ahiret boyutu önemlidir. Din ve iktisat arasındaki ilişki çerçevesinde değerlerin toplumsal yönünü Max Weber'e de değinerek ele almak mümkündür(s.33-35).

İslam ve Müslüman arasındaki fark; din ve kültür, kutsal olanla sosyalin etkileşimi ve dini olanın sosyal tarafından yeniden inşası bağlamında değerlendirilebilir. Din, toplumla ilişki kurmaya başladığı andan itibaren etkileşmeye başlar. Bu süreçte toplumsal fark ve katmanlara dayalı olarak bir çok din anlayışları belirir. Bu çerçevede, din, öz safiyetinden farklılaşabileceği gibi çeşitli yanılsamalar da ortaya çıkabilir. Zira, Kur'anın toplumsal söylemleri son derece yorum açığı bir karaktere sahiptir. Konuyla bağlantılı olarak İslam dünyasının kalkınamamışlığının din ilişkisi sorgulanarak, sorunun yanıtı sosyal olana hamledilebilir(s.35-409).

Din –kültür etkileşiminde öncelikli unsurun belirlenmesi kolay olmamakla birlikte halk(folk) İslamının resmi(kitabi) İslam olduğunu ifade etmek mümkün değildir. Din anlayışının toplum içerisinde şekillenmesinde bir çok etmenle birlikte yerel din önderlerinin de önemli bir yeri vardır. Her ne kadar, nispeten teslimiyetçi, dünyaya karşı temkinli bir tutum Erzurum'da görülüyorsa da; aslında bu durum Anadolu'nun genel havasına aykırı değildir(s.40-46).Kur'anın kesin emredilmiş mesajı bir çok dönem toplumlarda hareket etkisi yapmış ise de; zamanla bu durumun bizzat durağanlık unsurları arasında yer aldığını ifade edenler de vardır.Kader konusunun kapalı bir içeriğe sahip olması dindar insanın özgürlük ve sorumluluk karşısında pasif kalmasına yol açmıştır. Sosyal ve ekonomik yaşamda 'orta yolu' benimseyen geniş Müslüman kitleler, ekonomik etkinliklerde pek orta yolu yakalayabilmiş değildir(s.46-47).

Erzurum'da 'cemaatçi' yapı unsurlarının derin izlerini görmek mümkündür. Orta Asya-Azeri kültürel doku özelliklerinin izlerini taşır. 'Dadaşlık' karakterini bu yapı-kültür özelliğinin bir ifadesi olarak kabul etmek mümkündür. Bir aksiyon insanını ifade eden 'dadaşlık' karakterinin bu güne taşınabilirliği ve fonksiyonel kabiliyeti tartışılabilir bir içeriğe sahiptir. Bununla birlikte 'kök paradigma' olarak kullanılabilir bir niteliğinin var olduğunu da belirtmek gerekir(s.49-53).Kalkınmada öncelikli olan ana unsur insan etmenidir. Doğa, insan karşısında edilgen konumdadır. İnsan kalitesini tayin eden unsurların başında sosyo-kültürel doku gelmekle birlikte eğitim ve ekonomik düzey genel kuşatıcı dokunun dışına çıkarabilecek önemli etkenlerden bazılarıdır(s.54-57).

Türk toplumunun genel dini karakteristiğini kendi muhafazakar tutumuyla sergileyen Erzurum'da, dini hassasiyet ekonomik motivasyona dönüşmemektedir ki; bu durum aslında İslam dünyasının yaygın bir sorunsal niteliğindedir (s.57-59). İktisadi zihniyet açısından ele alındığında Erzurum'da yatırıma dönüşebilecek küçük birikimlerin önemli bir bölümünün 'görüntüye' dayalı tüketim alışkanlığına sarfedilmesinden söz etmek mümkündür. Ayrıca, bölgeye yönelik projelerin pek çoğu uygulanabilir bir içeriğe sahip değildir. Kalkınma modellerinin büyük çoğunluğunun kamu kaynaklarından yararlanma esasına dayanıyor olması dikkat çekici bir niteliktedir. Aynı şekilde yöredeki yüksek siyasal ilginin arka planında kamu olanaklarından yararlanma düşüncesinin de var olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, bu sağlıksız tutumun bilincinde olan yatırımcılar da yok değildir (s.59-69).

Bölgedeki düşük girişimci profilini öncelikle özgüven olgusunun zayıf kaldığı korumacı-kuşatıcı aile dokusunda aramak gerekir. Dolayısıyla, riske açık girişimci ruhun oluşması kolay olmamaktadır (s.68-69). Bölgenin fiziksel konumu, sermaye yetersizliği, bilgi ve deneyime olan ilgi ve önemin azlığı, geleneksel dokuda saklı olan bencillik, kıskançlık, özgüven eksikliği ve atalet özel girişimin önemli sorunlarından bazılarıdır. Bu sosyal gerçeklik, öne çıkan bireysel veya grup başarılarına karşı psiko-sosyal bir baskı içeriğine de sahiptir. Burada, düşük eğitim düzeyinin ve sosyal güvensizliğin yerini de belirtmek gerekir. Geleneksel dokuda var olan bilgi ve teknoloji yabancılığı rekabet edebilir üretime yol vermemektedir. Yine, bölge hammadde ve tüketim potansiyelleri gözetilmeksizin yetersiz sermaye ve zayıf pazarlama ağı ve birikimiyle yapılan başarısız yatırım girişimleri özel sektör girişimci ruh üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır (74-76).

Doğudan Batıya doğru olan tek yönlü yatay hareketlilik yörede nitelikli nüfus ve sermaye kaybına neden olmaktadır. Bu nedenle kentli/yenilikçi nüfusun yerini kırsaldan gelen nispeten niteliksiz muhafazakar nüfus almaktadır (s.77-78).

Sonuç ve öneriler bölümünde, bölgenin iklim ve coğrafik konumuyla düşük sermaye pozisyonuna vurgu yapılarak kolektif hareket niteliğinin gelişmeme nedenleri tartışma konusu yapılmaktadır. Aynı şekilde bölgenin öne çıkan avantajlarına dikkat çekilmektedir (s.79-81). Çalışmanın sonunda, 'Göç ve Din'-Toplumsal Değişme Sürecinde Yeni Dini Yönelişler- makalesi ek olarak sunulmaktadır (s.83-95).

Şahin GÜRSOY**

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Sosyolojisi Anabilim Dalı

**Arş. Gör., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı